
Ludvig Holberg. *De onderaardse reis van Claas Klim (1741)*. Ed. André Hanou. Leiden: Astraea, 1995. 226 p. Ill. ISBN 90-75179-04-9. NLG 39,95.

De Nederlandse literatuur van de 18e eeuw heeft lange tijd in een kwade reuk gestaan. De 19e-eeuwse cultuurkritiek op slappe tweederangsimities van classicistische Franse voorbeelden bepaalde tot voor kort het beeld. Pas de laatste decennia is hierin wezenlijk verandering gekomen, en een van de grote motoren daarachter was de Nijmeegse hoogleraar Nederlands Buijnsters. Met tekstuitgaven, biografieën en bibliografieën toonde hij de onverwacht grote verscheidenheid aan auteurs en genres aan. Zo wees hij in een studie 'Het imaginaire reisverhaal in Nederland gedurende de 18e eeuw' (1981) op de grote populariteit van genoemd genre in ons land, waarbij hij behalve originele ook vertaalde werken noemde, - onder andere *De onderaardsche reis van Claas Klim*, de vertaling van *Nicolai Klimii Iter Subterraneum* (1741) van de Deens-Noorse schrijver Ludvig Holberg. De neerlandicus André Hanou (Universiteit van Amsterdam) heeft thans een nieuwe editie van deze vertaling bezorgd, voorzien van een korte maar uitstekende en bijzonder informatieve inleiding.

Om diverse redenen speelt deze vertaling een belangrijke rol in de Scandinavisch-Nederlandse literaire betrekkingen. Ten eerste is het de eerste literaire vertaling in het Nederlands van een met name bekend Scandinavisch auteur. Tien jaar eerder was al een anonieme vertaling uit het Deens verschenen, eveneens van een imaginair reisverhaal, namelijk *De nieuwe Avanturier* (1731), maar het origineel hiervan is onbekend. Ten tweede is het de enige tekst van een Scandinavische schrijver die eerder in het Nederlands is verschenen dan in een Scandinavische taal: de Nederlandse vertaling verscheen al in hetzelfde jaar als het Latijnse origineel, terwijl de Deense vertaling, *Niels Klims underjordiske Reise*, pas

in 1742 uitkwam. En ten slotte heeft de Nederlandse versie, die diverse malen werd herdrukt, aantoonbaar invloed uitgeoefend op een aantal soortgelijke Nederlandse werken.

Het imaginaire reisverhaal bestaat al sinds de Oudheid, maar kreeg tijdens de 18e eeuw grote populariteit. Als typisch Verlichtingsprodukt bood het de auteur gelegenheid om een alternatieve maatschappij te schetsen, om zo uiting te geven aan drang naar vrijheid, wantrouwen in de gevestigde orde, de wens tot maatschappijhervorming, afkeer van kerkelijke repressie en inzicht in evenwaardigheid van andere culturen dan de Europese. De geschetste ideale alternatieve samenleving werd ofwel rechtstreeks gesteld tegenover de Europese, ofwel tegenover een eveneens imaginaire tegenpool. Subgenres zijn planetaire reizen, droomreizen, reizen naar een onbekend Zuid-land en 'robinsonades'.

Holbergs tekst behoort echter tot een vrij zeldzaam subgenre: de onderaardse reis. De andere 18e-eeuwse onderaardse reizen zijn dan ook meestal door *Claas Klim* geïnspireerd. Zelf greep Holberg terug op een klassiek genre, de naar de Helleense dichter Menippos genoemde menippische satire: een fantastisch reisverhaal, waarin het reële wordt vermengd met het mythologische, filosofische ideeën worden gepopulariseerd en proza wordt afgewisseld met poëzie.

De onderaardsche Reis van Claas Klim verhaalt hoe de titelheld, te Kopenhagen afgestudeerd in de filosofie, terugkeert naar zijn geboortestad Bergen in Noorwegen. Daar valt hij in een bergspleet, die de toegang vormt tot het midden der aarde. Dat blijkt een eigen universum, waar Claas belandt op de planeet Nazar, in het land Potu, de goed georganiseerde staat van de wijze en bedachtzame sprekende bomen. Veel te snel velt de zelfingenomen Claas zijn Europese oordeel over de hier heersende gewoontes en uiteindelijk wordt hij om zijn onbedachtzaamheid verbannen naar Martinia, het land van de dwaze apen, voor wie uiterlijke schijn het belangrijkste is. Claas vindt de pruik voor ze uit en wordt daarom in de apenadel verheven, maar door valse beschuldigingen komt hij ten val, en als galeislaaf wordt hij gedwongen de meest merkwaardige en absurde landen en hun bewoners te bezoeken. Uiteindelijk komt hij door schipbreuk terecht in het land Quama, waar een onderdrukt volk van een primitief soort mensen woont. Claas brengt ze de krijgskunst bij en de Quamiten zijn vrij. Maar Claas gaat door, hij wil een wereldstaat vestigen. Hij onderwerpt de omringende landen en gaat zich

gedragen als een tiran, totdat het volk tegen hem in opstand komt. Claas valt in een kloof... en is weer terug in Noorwegen, waar hij zijn levensavond slijt.

Holbergs werk werd in heel Europa populair, als avonturenverhaal maar ook als sleutelroman. De ideale staat Potu, gedeeltelijk anagram van Utopia, werd geïnterpreteerd als de Nederlandse Republiek en Martinia als Frankrijk, al is dat hooguit voor een deel Holbergs bedoeling geweest. De gematigd-verlichte Holberg lijkt in elk geval een kritische noot te plaatsen bij radicale ideeën die alle heil verwachten van een wereldstaat.

Nieuwe edities van de vertaling verschenen in 1744, 1761 en 1788. Hanou noemt diverse schrijvers die het werk hebben gekend en soms nagevolgd, zoals Gerrit Paape met zijn *Reize naar het Aapenland* (1788) en Johannes Kinker in diens *Janus verrezen* (1795-1798). Ook Bilderdijk wordt terloops vermeld, met een verwijzing naar een studie van A. van der Horst (1993) over Bilderdijks *Kort Verhaal van eene aanmerkelijke Luchtreis* (1813). De door Van der Horst aangevoerde 'overeenkomsten' met *Claas Klim* zijn echter zeer algemeen, en er is mijns inziens geen enkel wezenlijk verband tussen de twee werken.

Holbergs verhaal is voor een modern publiek nog zeer goed leesbaar. Vanwege de beschikbare ruimte is de annotatie tot een minimum beperkt, maar die is dank zij de instructieve inleiding ook nauwelijks nodig. Het boekje is aantrekkelijk uitgegeven, met de illustraties uit de oorspronkelijke uitgave. Het enige minpunt is de kwaliteit van de boekbinderslijm: de bladen hangen na een uurtje lezen los in de kaft.

Diederik Grit, Hogeschool Maastricht